

**TYÖ- JA TASA-
ARVOASIAINVALIOKUNNAN LAUSUNTO
7/2000 vp**

Hallituksen esitys laeiksi vähittäiskaupan aukioloajoista ja elinkeinon harjoittamisen oikeudesta annetun lain 3 §:n 23 kohdan kumoamisesta

Talousvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 17 päivänä toukokuuta 2000 lähettäessään hallituksen esityksen laeiksi vähittäiskaupan aukioloajoista ja elinkeinon harjoittamisen oikeudesta annetun lain 3 §:n 23 kohdan kumoamisesta (HE 49/2000 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi talousvaliokuntaan samalla määrännyt, että työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunnan on annettava asiasta lausunto talousvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- ylijohtaja Bo-Göran Eriksson ja ylitarkastaja Ulla Karhu, kauppa- ja teollisuusministeriö
- vanhempi hallitussihteeri Sirpa Kaittola, sosiaali- ja terveysministeriö
- hallitusneuvos Esa Lonka, työministeriö
- asiamies Matti Räisänen, Kaupan Keskusliitto
- johtaja Heikki Ropponen, Kaupan Työnantajaliitto
- yhteiskuntasuhteiden sihteeri Kalervo Haverinen, Liikealan ammattiliitto
- toiminnanjohtaja Jouni Korhonen, Suomen Hiusyrittäjät
- johtaja Rauno Vanhanen, Suomen Yrittäjät.

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki vähittäiskaupan aukioloajoista. Lain mukaan vähittäiskaupat voisivat olla avoimna arkisin kello 7:n ja 21:n välisenä aikana ja lauantaisin kello 7:n ja 18:n välisenä aikana. Niiden päivittäistavarakaupan myymälöiden, joiden vakinainen liiketoimintakäytössä oleva myyntipinta-ala on enintään 400 neliometriä, sunnuntaiaukiolo olisi sallittu sunnuntaisin kello 12:n ja 21:n välisenä aikana. Muut vähittäiskaupat voisivat olla avoimna sunnuntaisin touko-, kesä-, heinä- ja

elokuussa sekä marras- ja joulukuussa. Kirkollisena juhlapäivänä, vapunpäivänä, äitienpäivänä sekä itsenäisyyspäivänä liikkeiden tulisi olla suljettuina. Joulun ja juhannusaattona liikkeet tulisi sulkea kello 13 sekä uudenvuodenaattona ja vapun aattona kello 18.

Esityksessä ehdotetaan kumottavaksi elinkeinon harjoittamisen oikeudesta annetun lain niin sanottujen ohjesääntöisten elinkeinojen luettelosta kioski- ja siihen verrattavaa kauppa sekä automaattikauppaa koskeva kohta ja sisällytettä-

väksi tarpeelliset säännökset vähittäiskaupan aukioloaikoja koskevaan lakiin.

Lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Yleisperustelut

Lausunnon rajausta ja lähtökohdat

Työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunta on toimialansa mukaisesti keskittynyt asian käsittelyssä arvioimaan esityksen vaikutuksia työllisyyteen, työterveyteen ja -turvallisuuteen sekä naisten ja miesten väliseen tasa-arvoon työmarkkinoilla.

Vähittäiskaupan aukiolorajoituksia on lievennetty asteittain. Merkittävin muutos aukioloaikoihin tehtiin vuonna 1997, jolloin kauppojen aukioloa pidennettiin iltaisin ja laajennettiin tuntuvasti sunnuntaisin. Valiokunta antoi tästä vähittäiskaupan ja eräiden työliikkeiden aukioloaikoja koskevasta hallituksen esityksestä lausunnon (TyVL 16/1996 vp — HE 51/1996 vp), jossa keskityttiin samoihin asioihin kuin tässä lausunnossa.

Valiokunta pitää esitystä käsittelemiltään osin tarpeellisena ja puoltaa hallituksen esitykseen sisältyvien lakiehdotusten hyväksymistä oman toimialansa osalta seuraavin huomautuksin ja muutosehdotuksin.

Esityksen vaikutukset

Esityksen perusteluissa kerrotaan lyhyesti, miten kauppojen aukioloajat vaihtelevat eri maissa. Vertailukohteina olevissa EU-maissa kauppojen aukioloaikoja säännellään siten, että kaupat voivat useassa maassa olla avoinna myös sunnuntaisin.

Valiokunnalla ei ole ollut käytettävissä selvitystä, jossa arvioitaisiin perusteellisesti vuonna 1997 voimaan tulleen aukioloaikauudistuksen vaikutuksia kuluttajille, kaupan rakenteeseen ja kaupan henkilöstön asemaan. Tämän vuoksi valiokunnan on ollut vaikea arvioida, miten hallituksen esitys tulee edelleen vaikuttamaan kaupan henkilöstön ja pienyrittäjien asemaan.

Esityksessä ei arvioida, minkälaisia vaikutuksia vähittäiskaupan aukioloaikojen muutoksilla on työllisyyteen. Aukiolon vapauttamisen työllisyysvaikutuksia on selvitetty muutamassa viime vuosikymmenen lopulla tehdyssä tutkimuksessa. Tutkimustulokset ovat olleet ristiriitaisia. Aukioloaikojen vapauttamisen on arvioitu vähentävän tai päinvastoin lisäävän työpaikkojen nettomäärää taikka olevan työllisyysvaikutuksiltaan neutraali.

Vähittäiskauppa on muuttunut voimakkaasti viimeisten vuosikymmenten aikana. Myymälöiden lukumäärä on vähentynyt samalla kun myyntipinta-ala ja liikevaihto ovat kasvaneet. Työpaikkojen lukumäärä väheni noin 25 prosentilla 1990-luvun alkuvuosina ja työpaikkojen lukumäärä kääntyi kasvuun vuosikymmenen lopulla. Merkittävä osa uusista työpaikoista on osa-aikaisia. Osa-aikaista työtä tekevien osuus vähittäiskaupan myymälähenkilökunnasta on nykyisin lähes puolet.

Valiokunnan käsityksen mukaan esityksellä on myönteisiä vaikutuksia työllisyyteen, jos sillä pystytään estämään vähittäiskaupan keskittymistä. Aukioloajoilla ei ilmeisesti ole kovin merkittäviä välittömiä vaikutuksia työpaikkojen määrään. Työpaikkojen määrään ja laatuun vaikuttavat enemmän vähittäiskaupan rakenne, kuten myymälöiden tyyppi, lukumäärä ja koko sekä vähittäiskaupan kokonaisymyynti.

Hallituksen esityksellä pyritään parantamaan niiden kauppojen kilpailukykyä, joiden myyntipinta-ala on alle 400 neliometriä. Nykyisin kioskikauppaa voidaan harjoittaa liikehuoneistossa, jonka vakainainen liiketoiminnassa oleva myyntipinta-ala on enintään 100 neliometriä. Valiokunnan kuulemat asiantuntijat ovat esittäneet toisistaan poikkeavia käsityksiä siitä, miten päivittäistavarakaupan myymälöitä koskeva 400 neliometrin pinta-alarajoitus vaikuttaa kaupan ra-

kenteeseen ja työntekijöiden sekä pienyrittäjien asemaan. Alle 400 neliömetrin kokoisten kauppojen kilpailukyvyn parantamisen on katsottu vastaavasti heikentävän kioskien ja kaikkein pienimpien myymälöiden asemaa. Myös valiokunnassa on erilaisia käsityksiä siitä, minkä kokoisten myymälöiden laajennettu aukioloaika olisi kaupan rakenteen ja työntekijöiden sekä pienyrittäjien kannalta parasta vapauttaa.

Työterveys ja -turvallisuus

Työterveyslaitos on vuodesta 1978 lähtien tutkinut määrääjain kaupan alan henkilöstön työoloja ja hyvinvointia. Valiokunta kiinnittää huomiota tänä vuonna julkaistun tutkimuksen huolestuttaviin tuloksiin. Myymälähenkilökuntaan kohdistuva väkivalta tai sillä uhkaaminen on lisääntynyt viimeisen vuosikymmenen aikana erityisesti pienissä päivittäistavara-kaupoissa. Pääkaupunkiseudulla uhkaavat tilanteet ovat tavallisia kuin muualla Suomessa. Pääkaupunkiseudulla neljäsosa pienten kauppojen henkilökunnasta on ollut fyysisen väkivallan kohteena. Työntekijöiden turvallisuuden kannalta suuremmat myymälät ovat turvallisempia, koska niissä työskentelee samanaikaisesti useampi työntekijä. Valiokunta pitää tärkeänä, että kaupan rakennemuutokseen pyritään vaikuttamaan niin, ettei työntekijöiden työturvallisuus heikkene esimerkiksi yötyön tai yksin työskentelemisen johdosta.

Tänä vuonna julkaistun työssäolobarometrin mukaan työn rasitustekijöistä kiireen ja kireän työtahdin kokemukset ovat lisääntyneet kaikkein eniten. Kaupan ala ei ole tässä suhteessa poikkeusasemassa. Työn fyysinen rasittavuus on vähentynyt hitaasti ja kaupan alalla nostaminen, kantaminen ja tavaroiden siirtäminen on yleistä. Valiokunta pitää tärkeänä, että työn rasittavuutta vähennetään huolehtimalla henkilöstön riittävästä määrästä, kehittämällä työn sisältöjä ja organisoimalla sekä parantamalla vaikutusmahdollisuuksia.

Kaupan työntekijöiden työaika säännellään työaikalalla ja siitä voidaan sopia työehto- ja työ sopimuksin kuten muidenkin työntekijöiden työajasta. Esityksessä ei ehdoteta muutoksia

työaikalainsäädäntöön eikä kauppojen aukioloaika ole työoikeudellinen kysymys. Tosiasiallisesti aukioloajat vaikuttavat työntekijöiden päivittäiseen ja viikoittaiseen työaikaan ja sen sijoitteluun. Nykyistä vapaammat aukioloajat voivat lisätä osa-aikaisen työn tekemistä ja työaikojen sijoittamista asiakasvirtojen mukaan. Työntekijöiden mielipiteet ja halukkuus osa-aikatyön tekemiseen vaihtelevat esimerkiksi heidän elämäntilanteensa mukaan. Tämän johdosta työaikojen monimuotoistumisella on osalle työntekijöistä myönteisiä ja osalle kielteisiä vaikutuksia. Kielteiset vaikutukset saattavat koskea työntekijöiden toimeentuloa, työssä viihtymistä ja jaksamista sekä yleistä elämänhallintaa. Lisäksi työajan hajauttaminen moneen jaksoon työpäivän tai -viikon aikana lisää työntekijöiden sidonnaisuutta työhönsä ja lisää työmatkakustannuksia.

Sunnuntaityön lisääntyminen vähentää kaupan työntekijöiden perheiden mahdollisuuksia yhteiseen vapaa-aikaan ja lepopäivään. Työn ja muun elämän yhteensovittamisen, työssäjaksamisen ja viihtymisen takia työajoista ja työaikojen sijoittelusta tulee sopia työntekijöiden kanssa ottaen mahdollisuuksien mukaan huomioon työntekijöiden yksilölliset tarpeet, elämäntilanteet ja vakaumus.

Osa vähittäiskaupoista ja palvelualan yrityksistä, kuten osa parturi- ja kampaamoliikkeistä, on pieniä perheyriytyksiä, joilla ei ole ulkopuolista työvoimaa tai jotka eivät voi taloudellisista syistä teettää työtä sunnuntaisin työntekijöillään. Jos tällaiset yritykset joutuvat kilpailusyistä tai tekemänsä yhteistyö- taikka vuokrasopimuksen perusteella pitämään liikkeensä avoinna yrittäjän tai hänen perheenjäsentensä voimin myös sunnuntaisin, heikentää se yrittäjien työssäjaksamista. Tämän vuoksi valiokunta esittää harkittavaksi, pitäisikö parturi- ja kampaamoliikkeet jättää aukiolon laajentamisen ulkopuolelle.

Työntekijöiden ja yrittäjien vapaa-ajan kannalta on myönteistä, että kauppojen aukiolosta sunnuntaisin ehdotetaan säädettäväksi lailla eikä siitä enää päättäisi kauppa- ja teollisuusministeriö. Laintasoinen sääntely lisää järjestelyn pysy-

vyyttä ja helpottaa pitkän aikavälin suunnittelua. Myönteistä on myös kaksoispyhien ja vapun aaton sekä uudenvuodenaaton nykyistä suppeammat aukioloajat.

Työntekijöiden palvelut

Iltaisin ja viikonloppuina työtä tekevät tarvitsevat palveluita myös sellaisina aikoina, jolloin niitä ei ole yleisesti saatavina. Palveluiden tarvetta lisää kaupan alan naisvaltaisuus. Valiokunta toteaa, että myös iltaisin ja viikonloppuisin toimivat joukkoliikenneyhteydet sekä lasten ja vanhusten hoitopalvelujen saatavuus ovat välttämättömiä edellytyksiä työssäkäynnille.

Yksityiskohtaiset perustelut

1. Laki vähittäiskaupan aukioloajoista

2 §. *Juhlapäivien aukioloajat.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin vähittäiskauppojen aukioloista juhlapäivinä. Vähittäiskauppaa ei saa harjoittaa kirkollisena juhlapäivänä, vapunpäivänä,

äitienpäivänä eikä itsenäisyyspäivänä. Äitienpäivän lisääminen juhlapäivien luetteloon merkitsee muutosta nykyiseen verrattuna. Valiokunta pitää perusteltuna, ettei vähittäiskauppaa saa harjoittaa säännöksessä mainittuina päivinä, mutta katsoo, että lähinnä äitienpäivään verrattavissa oleva isänpäivä on syytä lisätä säännökseen.

Valiokunta esittää, että 2 §:n 1 momentti muutetaan näin kuuluvaksi:

Ammattimaista vähittäiskauppaa ei saa harjoittaa kirkollisena juhlapäivänä, vapunpäivänä, äitienpäivänä, *isänpäivänä* eikä itsenäisyyspäivänä eikä kello 18:n jälkeen uudenvuodenaattona ja vapun aattona eikä kello 13:n jälkeen jouluaattona ja juhannusaattona.

Lausunto

Lausuntonaan työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunta kunnioittavasti esittää

että talousvaliokunta ottaa huomioon, mitä edellä on esitetty.

Helsingissä 14 päivänä kesäkuuta 2000

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Jouko Skinnari /sd
vpj. Kari Kantalainen /kok
jäsen. Tuula Haatainen /sd
Leea Hiltunen /skl
Anne Huotari /vas
Kyösti Karjula /kesk
Irina Krohn /vihr
Risto Kuisma /rem

Esa Lahtela /sd
Jouni Lehtimäki /kok
Petri Neittaanmäki /kesk
Håkan Nordman /r
Lauri Oinonen /kesk
Pirkko Peltomo /sd
Tero Rönni /sd
Jaana Ylä-Mononen /kesk.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Timo Tuovinen.

ERIÄVÄ MIELIPIDE

Perustelut

Hallituksen esitys laiksi vähittäiskaupan aukioloajoista ja laiksi elinkeinon harjoittamisen oikeudesta annetun lain 3 § 23 kohdan kumoamisesta on tarpeeton ja askel väärään suuntaan. Riittäviä perusteita kauppojen sunnuntaiaukiolon laajennukselle ei löydy. Asiantuntijakuuleminen ei tuonut selkeitä lisäperusteita. Päinvastoin useat asiantuntijalausunnat olivat hyvin kriittisiä. Lainsäädäntöä tulee mieluummin muuttaa niin, että nykyisestä vähittäiskaupan sunnuntaiaukiolosta pääsääntöisesti luovuttaisiin.

Vuonna 1997 uudistettu liikeaikalaki luo kulluttajaystävälliset edellytykset kauppojen aukioloajoille arkisin. Aukioloaikojen laajentaminen sunnuntaille ei ole tuonut kokonaistasolla työpaikkoja eikä lisämyyntiä. Tutkimukset osoittavat, että osa-aikaisten työsuhteiden ja pätkätoiden määrä on lisääntynyt ja työntekijöiden epävarmuus kasvanut.

Pätkätyöläisten ja osa-aikaisten sekä vailla ammattikoulutusta ja kokemusta olevien työntekijöiden määrän lisääntyminen kaupan alalla heikentää palvelun laatua. Etenkin erikoistavaramyymälöissä työ on vaativaa ja edellyttää myyjiltä ammattitaitoa ja osaamista. Huomioitava on myös, että kuluttajat joutuvat maksamaan tuotteiden hinnoissa sunnuntaityön aiheuttamat lisäkustannukset. Mm. elintarvikkeiden osalta ongelmaksi nousee se, etteivät tavaratoimitukset kulje nykyisin viikonloppuisin, jolloin tuoreita elintarvikkeita ei ole tarjolla. Lisääntyvä sunnuntaiaukiolo loisi paineita myös muille kaupan toiminnoille kuten kuljetuksille ja tukkukaupalle.

Sunnuntaiaukiolon vapauttaminen on jo heikentänyt etenkin monien pienten erikoistavara-kauppojen elinmahdollisuuksia sekä luonut pienten liikkeiden omistajille paineita seitsenpäiväiseen työviikkoon. Hallituksen esityksessä ei ole selvitetty, aiheuttaisiko liikealalle pyrkivien toivomus tehdä töitä vain arkipäivinä syr-

jintää työhönotossa, vaikka esityksessä tuodaan ilmi, että sunnuntaityö on vapaaehtoista. Kilpailusivistä perheyrittäjät ja monet pienyrittäjät joutuisivat pitämään liikkeen auki myös sunnuntaisin ja tekemään näin seitsemänpäiväistä viikkoa. Lisäksi työturvallisuuteen liittyvät uhat ovat kasvaneet yksin työskentelyn myötä. Hallitus ei ole huomionnut kaupan alan työntekijöiden ja erikoistavara-, kioski- ja pienkaupan sekä kampaamoyrittäjien näkemyksiä.

Esitys ei tue lainkaan pienten päivittäistavara-kauppojen toimintamahdollisuuksien parantamista, mikäli nykyinen 100 neliömetrin pinta-alaraja nostetaan 400 neliömetriin. Suurten ostoskeskusten syntyminen taajamien ulkopuolelle ja lähikauppojen ja kioskien väheneminen vaikeuttaa nimenomaan vanhusten ja heikompiosaisten asemaa.

Työssä jaksamisen kannalta on tärkeää, että yhteisössä on selkeä työn ja levon, arjen ja pyhän rytmi. Paljon ilta- ja lauantaityötä tekevien kaupan alan työntekijöiden tulee saada viettää edes sunnuntait yhdessä perheittensä kanssa. Kasvavaa viikonloppuhoitotarvetta varten yhteiskunnan pitää järjestää hoitopaikkoja, jossa maksetaan jälleen sunnuntaityöstä aiheutuvat ylimääräiset kustannukset. Sunnuntaityö aiheuttaa myös ongelmia työmatkaliikenteen osalta, kun julkiset kulkuneuvot eivät kulje arkipäivien tapaan.

Arjen ja pyhän rytmi muodostaa perustan yhteisön toiminnalle. Työ, perhe-elämä ja sosiaaliset suhteet rytmittyvät viikkorytmin mukaan. Yhteiskunnan tehtävä on asettaa tarvittaessa rajoja kaupankäynnille ihmisten suojaksi. Ajatus siitä, että perheet voivat viettää pyhänsä ja lepopäivänsä minä viikonpäivänä tahansa, on tosielämälle vieras. Perheissä on kouluikäisiä lapsia, jotka eivät voi saada vapaata koulusta arkisin. Mitä enemmän työtä siirretään sunnuntaille, sitä vähemmän perheille tarjoutuu mahdollisuuksia yhteisen vapaapäivän viettoon. Hallituksen esitys herättää väistämättä kysymyksen sii-

TyVL 7/2000 vp — HE 49/2000 vp

tä, tulisiko myös muiden yhteiskunnallisten palveluiden olla avoinna viikonloppuisin.

Eduskunnan on velvollisuus vaalia sitä periaatetta, että yhteiskunnassamme säilyisi tämä yksi yhteisesti sovittu viikoittainen lepopäivä. Jos haluamme turvata mahdollisimman monille perheille oikeuden yhteiseen pyhäpäivään, sunnuntailepoon, silloin pitäisi lähteä siitä periaat-

teesta, että sunnuntaille ei siirretä tarpeettomasti sellaista työtä, mikä ei ole välttämätöntä.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme,

että talousvaliokunta ehdottaa hallituksen esityksen hylkäämistä.

Helsingissä 14 päivänä kesäkuuta 2000

Kyösti Karjula /kesk
Petri Neittaanmäki /kesk
Lauri Oinonen /kesk

Jaana Ylä-Mononen /kesk
Leea Hiltunen /skl